

Віра Василівна ЛЕБЕДЄВА

доктор економічних наук,
професор,
кафедра бізнес-адміністрування,
Одеський національний політехнічний університет

Генріх Генріхович КАЗАРЯН

кандидат економічних наук,
доцент,
кафедра менеджменту освіти,
ДНЗ «Інститут менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук України

**СУЧАСНА ОЦІНКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ З
ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ**

Казарян Г. Г., Лебедева В. В. Сучасна оцінка соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні. *Економічний аналіз*. Тернопіль, 2018. Том 28. № 3. С. 252-258.

Анотація

У статті здійснено комплексну оцінку сучасного стану соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, виявлено основні тенденції. Зроблено висновок про високу актуальність питань регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, наявність проблем у реалізації цього процесу на національному рівні, що у своїй сукупності обґрунтовує необхідність виваженого й оптимізованого державного регулювання з метою своєчасного та оптимального соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні.

Ключові слова: соціально-економічне забезпечення; особи з інвалідністю; працевлаштування; регулювання.

Vira Vasylivna LEBEDIEVA

Doctor of Sciences (Economics),
Professor,
Department of Business Administration
Odessa National Polytechnic University

Genrikh Genrikhovich KAZARIAN

PhD in Economics,
Associate Professor,
Department of Educational Management,
DNZ "Institute of Educational Management "
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

**MODERN ASSESSMENT OF SOCIAL AND ECONOMIC PROVISION OF PERSONS WITH
DISABILITIES IN UKRAINE**

Abstract

The article provides a comprehensive assessment of the current state of socio-economic provision of persons with disabilities, revealing the main tendencies. The conclusion is made of the high urgency of the issues of regulation of socio-economic provision of persons with disabilities, the presence of problems in the implementation of this process at the national level, which in its totality justifies the need for well-balanced and optimized state regulation with the aim of timely and optimal socio-economic provision of persons with disabilities in Ukraine.

Вступ

В Україні спостерігаються негативні тенденції відтворення людського капіталу, розширення зони його деградації, що загрожує соціально-економічній безпеці держави, зокрема і через збільшення чисельності інвалідів, особливо працездатного віку, при гострій депопуляції населення. При цьому відбувається не лише збільшення чисельності інвалідів, а й ускладнення рівня їх інвалідності. Особливо тривожним явищем є висока питома інвалідів працездатного віку: щороку в Україні серед осіб, вперше визнаних інвалідами, 75-80 % становлять особи працездатного віку.

Якщо на початок 1991 р. в Україні налічувалося 1629 тис. інвалідів, то на початок 2018 р. – вже 2635,6 тис., або в 1,6 раза більше [1-2]. Водночас загальна чисельність населення України за цей самий період зменшилася з 51,9 до 45,8 млн осіб, тобто на 12 % (табл.3.1). За рівнем смертності Україна з 1991 року посідає одне з перших місць у Європі [1-2].

Проблеми соціальної адаптації осіб з інвалідністю розглядаються в наукових працях Галицького О. М., Гонти О. І, Гришової І. Ю, Дубіна М. В., Дяченка О. П., Мищака І. М., Ніколюк О. В., Панюк Т. П., Шестаковської Т. Л. Проте державна стратегія та реалізація її пріоритетів у сфері адаптації осіб з інвалідністю потребують комплексного аналізу сучасного стану проблеми.

Мета статті

Мета статті - комплексна оцінка сучасного стану соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю.

Виклад основних результатів дослідження

Формування ринкового середовища, соціалізація ринку праці вимагає нових підходів до вирішення питань соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю. На державному рівні визначено нові пріоритети соціальної політики відносно вразливих верств населення, в тому числі осіб з інвалідністю, які полягають у визнанні за ними рівних прав і можливостей у зіставленні з іншими категоріями громадян, у тому числі права на працю.

Стабільно висока питома вага осіб з інвалідністю в складі населення України (табл. 1) вимагає посилення зусиль стосовно активізації їх соціальної інтеграції, передусім через систему зайнятості. За статистичною інформацією Міністерства охорони здоров'я України, із 2614,1 тис. осіб з інвалідністю 153,5 тис. осіб є дітьми-інвалідами, що становить близько 5,87 % [2]. Загалом по країні:

- 8,7 % – осіб, визнаних у 2017 р. інвалідами, належать до категорії інвалідів з дитинства;
- 85,5 % – визнані інвалідами від загального захворювання;
- 4,4 % – визнані інвалідами з числа військовослужбовців;
- 1,4 % – визнані інвалідами від нещасного випадку на виробництві та через професійні захворювання;
- 5,1 % – вперше визнані інвалідами [2].

Таблиця 1. Динаміка кількості осіб з інвалідністю в Україні

(на початок року)

Показники	Роки						
	2001	2006	2011	2015	2016	2017	2018
Усього, тис. осіб, у тому числі:	2597,5	2495,2	2710,0	2568,5	2614,1	2603,3	2635,6
- I групи	337,7	337,7	310,5	251,8	250,3	240,6	235,4
- II групи	1337,0	1128,4	1078,7	915,9	919,0	900,5	899,2
- III групи	768,5	906,5	1155,7	1249,7	1291,2	1306,2	1341,9
- діти з інвалідністю	154,3	122,6	165,1	151,1	153,5	156,1	159,0
Кількість осіб з інвалідністю у розрахунку на 1000 населення	53	53	59	60	61	61	62

*Побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України.

Таблиця 2. Кількість уперше визнаних осіб з інвалідністю за регіонами станом на 01.01.2018 року

Регіони	Усього, осіб	У тому числі проживають		Із загальної кількості – особи окремих вікових груп (жінки 18-54 роки; чоловіки – 18-59 років)			Із загальної кількості – особи з інвалідністю внаслідок аварії на ЧАЕС
		у міських поселеннях	у сільських поселеннях	усього	у тому числі		
					у міських поселеннях	сільських поселеннях	
Україна	135674	87385	48289	110820	68816	42004	1712
Вінницька	6560	3519	3041	5224	2694	2530	8
Волинська	3357	1770	1587	2903	1466	1437	73
Дніпропетровська	10340	8598	1742	8767	7170	1597	38
Донецька	6922	5724	1198	6053	4967	1086	3
Житомирська	4413	2577	1836	3811	2116	1695	239
Закарпатська	3786	1123	2663	3166	915	2251	24
Запорізька	7298	5814	1484	5464	4203	1261	1
Івано-Франківська	4825	2057	2768	4344	1806	2538	6
Київська	6480	3844	2636	4891	2805	2086	714
Кіровоградська	3388	1981	1407	2501	1361	1140	4
Луганська	2237	1625	612	1907	1336	571	6
Львівська	10863	6184	4679	9680	5352	4328	38
Миколаївська	4176	2793	1383	3170	2018	1152	15
Одеська	8171	4590	3581	6563	3364	3199	3
Полтавська	5624	3304	2320	4833	2725	2108	108
Рівненська	3818	1674	2144	3309	1391	1918	72
Сумська	3492	2475	1017	2928	2020	908	64
Тернопільська	3740	1452	2288	3117	1207	1910	23
Харківська	8230	6561	1669	7009	5453	1556	12
Херсонська	3192	2020	1172	2797	1730	1067	7
Хмельницька	5172	2787	2385	3889	2081	1808	15
Черкаська	3635	2201	1434	2770	1604	1166	16
Чернівецька	2930	1124	1806	2332	829	1503	7
Чернігівська	3882	2445	1437	3062	1873	1189	128
м. Київ	9143	9143	-	6330	6330	-	88

*Побудовано автором на основі даних Державної служби статистики України

Аналіз абсолютних показників кількості осіб з інвалідністю засвідчує поступове збільшення навантаження на бюджет країни, що спостерігається на фоні ускладнення внутрішньої економічної і політичної ситуації в країні. Державна підтримка особам з інвалідністю надається у ході реалізації соціальної політики, яка структурно є достатньо комплексною, та на етапі практичного впровадження виявляється зазвичай проблемною. Проблемні аспекти при цьому мають переважно фінансовий характер, тобто спричинені хронічною дефіцитністю державного бюджету, що обумовлює значні складності на практиці та обмежує можливість повної реалізації державної соціальної політики та цілковитого забезпечення потреб соціально вразливих верств населення.

Відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» «...з метою реалізації творчих і виробничих здібностей осіб з інвалідністю та з урахуванням індивідуальних програм реабілітації їм забезпечується право працювати на підприємствах, в установах, організаціях, а також займатися підприємницькою та іншою трудовою діяльністю, яка не заборонена законом» та «Забезпечення прав інвалідів на працевлаштування та оплачувану роботу, в тому числі з умовою про виконання роботи вдома, здійснюється шляхом їх безпосереднього звернення до підприємств, установ, організацій чи до державної служби зайнятості. Підбір робочого місця здійснюється переважно на підприємстві, де настала інвалідність, з урахуванням побажань інваліда, наявних у нього професійних навичок і знань, а також рекомендацій медико-соціальної експертизи. Інвалідам, які не мають змоги працювати на підприємствах, в установах, організаціях, державна служба зайнятості сприяє у працевлаштуванні з умовою про виконання роботи вдома. Інваліди можуть залучатися до оплачуваних громадських робіт за їх згодою» [3].

Для інвалідів мають бути створені необхідні умови праці відповідно до індивідуальної програми реабілітації інваліда, яка була ухвалена Постановою Кабінету Міністрів України 23.05.2007 р. № 757 «Про затвердження Положення про індивідуальну програму реабілітації інваліда» [4]. Вказана програма надає особам з інвалідністю можливість працювати, але не зобов'язує його до цього. З іншого боку, програма не позбавляє можливості посильної роботи інвалідів I та II груп. Натомість медико-соціальною експертною комісією, замість категоричного висновку «Без права роботи», який застосовувався раніше, визначається ступінь втрати професійної працездатності та надаються трудові рекомендації інвалідам працездатного віку.

Індивідуальна програма реабілітації інваліда містить як реабілітаційні заходи, що надаються особам з інвалідністю безкоштовно відповідно до програми реабілітації інваліда, так і реабілітаційні заходи, в оплаті яких беруть участь сам інвалід або інші особи чи організації незалежно від організаційно-правових форм і форм власності. Держава забезпечує інвалідам отримання основної загальної освіти, початкової професійної, середньої професійної і вищої професійної освіти відповідно до індивідуальної програми реабілітації інваліда.

Нині для осіб з інвалідністю передбачені такі варіанти працевлаштування:

- працевлаштування на звичайному робочому місці за вакансіями державної служби зайнятості, якщо рекомендації медико-соціальної експертної комісії (МСЕК) не суперечать цьому;
- працевлаштування на спеціалізованому підприємстві, орієнтованому на використання праці інвалідів;
- спеціалізовані робочі місця для людей з інвалідністю на звичайних підприємствах.

Результати аналізу існуючого механізму регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю дозволяють визначити сукупність ознак його недосконалості (рис. 1).

Так, за статистичними даними, на 1 січня 2018 р. в Україні нараховувалось 7185 вільних робочих місць для інвалідів, що на 2 % менше, ніж у попередньому році [2; 5]. Водночас далеко не кожний інвалід, який потребує працевлаштування, володіє спеціальністю, що користується попитом на ринку праці. Як правило, особи з інвалідністю мають потребу в отриманні професійної освіти або перепідготовки.

Ситуація з навчанням осіб з інвалідністю є неоднозначною. Так загалом за період 2004-2017 рр. чисельність інвалідів у навчальних закладах України збільшилася, зокрема в професійно-технічних закладах освіти з 4748 осіб у 2004 р. до 4828 осіб на початок 2018 р. Чисельність інвалідів серед студентів закладів вищої освіти зросла з 9134 осіб у 2004 р. до 13216 осіб на початок 2018 р., або на 44 % [5-6].

Це однозначно є позитивною тенденцією, оскільки свідчить про поступове впровадження принципу інклюзії у сфері вищої освіти. Цей факт підтверджує підвищення гнучкості закладів вищої освіти, розширення доступу різних категорій населення до освітніх послуг та усвідомлення університетами їх винятково важливого значення в процесах соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю. Останнє віддзеркалює також готовність закладів вищої освіти створювати особливі умови навчання і проходження практики студентами з інвалідністю. Окремо при цьому слід зауважити, що в інформаційному суспільстві, коли активно впроваджуються сучасні комунікаційні технології та практики дистанційної освіти, адаптувати навчальний процес до специфічних потреб інвалідів виявляється на порядок легше, ніж, припустимо, 60-70 років тому.

За нашими та оцінками вітчизняних науковців [9], основними труднощами у діяльності підприємств громадських організацій інвалідів, які призводять до погіршення показників економічної діяльності і, як результат, скорочення чисельності працівників-інвалідів, є:

- неналежний менеджмент, моральна та фізична застарілість обладнання, значні складнощі у перепрофілюванні виробництва;
- відсутність коштів для модернізації виробництва, інвестиційна непривабливість;
- великі накладні витрати (особливо на підприємствах УТОС та УТОГ);
- неконкурентність продукції, відсутність маркетингової служби, неможливість проведення рекламної діяльності;
- менша продуктивність праці інвалідів, потреба у додаткових інвестиціях з урахуванням специфіки захворювань інвалідів, їх чисельності на підприємствах;
- необхідність утримання відділів реабілітації, медичних кабінетів, бібліотек;
- відсутність переваг під час участі у тендерах на отримання державного замовлення тощо.

Важливою проблемою є також те, що особи з інвалідністю, які працюють на спеціалізованих підприємствах, існують у так званій «замкненій соціально-економічній системі».

Спеціалізовані підприємства призначені для певних категорій інвалідів із значними втратами функцій організму (незрячі, з порушенням розумового розвитку і рухового апарату). Водночас, з нашої точки зору, працевлаштування осіб з інвалідністю на спеціалізовані підприємства не можна розглядати як виняткову форму забезпечення зайнятості інвалідів і як фундамент, на якому ґрунтується вся політика по забезпеченню зайнятості осіб з інвалідністю.

Ознаки недосконалості існуючого механізму регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні	
→	скорочення на 45,0 % кількості вільних робочих місць для інвалідів за 2015-2018 рр. при збільшенні чисельності інвалідів, які звернулися за допомогою у працевлаштуванні до служби зайнятості на 5,0 %
→	низький рівень зайнятості серед громадян цієї категорії (у 2017 р. він становив 14,8 %, що на 0,2 відсоткового пункту більше, ніж у 2016 р., при цьому питома вага працюючих інвалідів I та II груп станом на початок 2018 р. склала лише 7,6 %)
→	незначна частина інвалідів, які звертаються до органів соціального захисту населення за допомогою у працевлаштуванні (протягом 2017 р. – лише 1 % від усієї чисельності дорослих інвалідів, не охоплених трудовою діяльністю)
→	низький рівень працевлаштування осіб з інвалідністю державною службою зайнятості (у 2016 р. – 27,2 %)
→	поступова руйнація мережі спеціалізованих підприємств інвалідів (за 2015-2018 рр. кількість підприємств Українського товариства сліпих скоротилась на 8 одиниць, підприємств Українського товариства глухих – на 4 одиниці)
→	низький рівень заробітної плати за видами вакансій для осіб з інвалідністю (у переважній більшості випадків це – мінімальна заробітна плата, яка на сьогодні не є дієвим інструментом державного впливу на соціально-економічне забезпечення і не виконує функцію державної гарантії захисту осіб з інвалідністю від бідності)
→	недосконала система квотування робочих місць для інвалідів (норматив робочих місць для працевлаштування інвалідів виконує лише половина роботодавців, зареєстрованих у фонді соціального захисту інвалідів (ФСЗІ), третина з яких впродовж 2014-2017 рр. не подавала звітності до ФСЗІ)
→	нерозвиненість інклюзивної та дистанційної форми освіти (недосконалість законодавства у сфері освіти, що гальмує розвиток та фінансування системи інклюзивного навчання; відсутність належної матеріально-технічної бази та методичного забезпечення, недостатня розвиненість інформаційної мережі для використання дистанційних курсів)
→	недостатність фінансово-економічних та соціально-психологічних стимулів для роботодавців по створенню та збереженню робочих місць для осіб з інвалідністю (обмеженість асигнувань на створення спеціалізованих робочих місць для осіб з інвалідністю, недосконалість оподаткування та матеріально-технічного забезпечення підприємств і громадських організацій інвалідів, неефективність санкцій за невиконання нормативу робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю, відсутність пільг в оподаткуванні підприємств, заснованих підприємцями інвалідами)

Рис. 1. Недоліки існуючого механізму регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні*

*Систематизовано автором.

Перехід від спеціалізованої до звичайної форми зайнятості повинен бути метою політики держави стосовно осіб з інвалідністю, проте на сьогодні він відбувається вкрай повільно, що пояснюється такими причинами:

- особи з інвалідністю часто побоюються переміщення на основний ринок праці через ризик можливої невдачі працевлаштування на ньому, оскільки в такому випадку перед ними зновустане проблема отримання спеціалізованої роботи;
- особи з інвалідністю можуть втратити певні пільги, які вони мають, працюючи на спеціалізованому підприємстві;

-
- керівники спеціалізованих підприємств неохоче відпускають працівників, чий професіоналізм і продуктивність зросли настільки, що вони стали важливими для підприємства, приносячи певні прибутки;
  - метою керівників спеціалізованих підприємств може бути досягнення високого рівня зайнятості інвалідів для отримання певних податкових та інших пільг, таким чином, вони зацікавлені у збереженні зайнятості цих працівників, незважаючи на низький рівень продуктивності їх праці.

Загалом реформування економіки України негативно відобразилося на спеціалізованій зайнятості інвалідів. В умовах фінансової кризи склалася ситуація, коли розмір номінальної заробітної плати осіб з інвалідністю менше мінімальної зарплати як державної соціальної гарантії.

Таким чином, слід зазначити, що в умовах формування конкурентного середовища спеціалізованим підприємствам дуже складно працювати на рівних з іншими підприємствами, оскільки через відсутність коштів вони не мають можливостей здійснювати модернізацію свого устаткування, проводити маркетингові дослідження, рекламну діяльність. Спеціалізовані цехи і підприємства відчувають гостру нестачу інвестиційних коштів, що також призводить до їх значного відставання від конкурентів з приватного сектора. На наш погляд, із загостренням економічної кризи в нашій державі спеціалізовані підприємства, прагнучи до підвищення конкурентоспроможності, стикатимуться з новими труднощами.

Підбиваючи підсумки, можемо визначити ключові тенденції в процесах залучення осіб з інвалідністю до освіти як фактора їх соціально-економічного забезпечення:

- активне впровадження принципу інклюзії у сфері вітчизняної освіти;
- порівняно найменша частка осіб з інвалідністю спостерігається серед контингенту учнів професійно-технічних навчальних закладів;
- фінансові проблеми; необхідність диверсифікації джерел фінансування та активного фандрейзингу;
- низька динаміка оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти через недостатність фінансування;
- наявність регіональних диспропорцій у чисельності інвалідів, а відповідно, існування відмінностей в передумовах соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в різних областях країни;
- проблеми працевлаштування випускників з інвалідністю після закінчення закладів освіти I-IV рівнів акредитації;
- проблеми професійної орієнтації, що призводять до помилкового вибору фаху та подальшого працевлаштування не за спеціальністю чи безробіття тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Виявлені тенденції можна умовно поділити на позитивні (впровадження принципу інклюзії в освіті, збільшення кількості осіб з інвалідністю серед студентів закладів вищої освіти, підвищення їх мотивації до здобуття якісної освіти), негативні (помилки та некваліфікованість у професійній орієнтації, працевлаштування випускників-інвалідів не за здобутим фахом) та проблемні (нестача фінансування, недостатня відповідність матеріально-технічної бази принципу розумного дизайну, безробіття осіб з інвалідністю, які мають вищу професійну освіту, регіональні нерівності в передумовах соціально-економічної адаптації в реальний сектор економіки). Отже, можемо зробити висновок про високу актуальність питань регулювання соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю, наявність проблем у реалізації цього процесу на національному рівні, що у своїй сукупності обґрунтовує необхідність виваженого й оптимізованого державного регулювання з метою своєчасного та оптимального соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю в Україні.

Список літератури

1. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. 2018. 124 с. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Закон України „Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні” № 875-12 від 12 березня 1991 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/875-12>.
4. Постанова КМУ «Про затвердження Положення про індивідуальну програму реабілітації інваліда» від 23.05.2007 р. № 757. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-2007-p>
5. Офіційний сайт Державної служби зайнятості України. URL: <http://www.dcz.gov.ua>
6. Про становище людей з інвалідністю в Україні: Національна доповідь. Офіційний сайт Мінсоцполітики URL: mlsp.gov.ua
7. Підсумковий звіт „Моделі підтримки зайнятості та супроводу на робочому місці для людей з інвалідністю в країнах Європейського Союзу” за Спільною Програмою ПРООН, ЮНІСЕФ, ВООЗ, МОП „Сприяння інтеграційній політиці та послугам для людей з інвалідністю в Україні”. 2016. URL:

<http://www.>

http://ud.org.ua/images/pdf/Final_Report_on_the_models_of_job_support_and_coaching_Ukr_fin.pdf.

8. Інформаційна довідка про основні соціально-економічні показники діяльності підприємств, організацій громадських організацій інвалідів, що отримали дозвіл на право користування пільгами з оподаткування. URL: <http://www.msp.gov.ua>; <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-planu-dijalnosti-ministerstva-socialnoi>
9. Національна доповідь „Про становище інвалідів в Україні”. Київ, 2008. 211 с.
10. Гришова І. Ю., Шестаковська Т. Л. (2017). Інституційні регулятори соціально-економічного забезпечення осіб з інвалідністю на ринку медичних послуг України. Економічний аналіз: зб. наук праць/ Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О.В.Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль.: Видавничо- поліграфічний центр « Економічна думка». Том 27 (3). – С. 242-248
11. Гришова І. Ю., Шестаковська Т. Л. (2017). Інфраструктурне забезпечення потреб інвалідів на ринку медичних послуг України. Економічний аналіз: зб. наук праць/ Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. Тернопіль.: Видавничо- поліграфічний центр «Економічна думка». Том 27 (4). С. 321-330.

References

1. *Ofitsynyy sayt Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrainy*. (2018). Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. *Sotsial'nyy zakhyst naselelnya Ukrainy*. (2018). Statystychnyy zbirnyk. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. 124 s. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Zakon Ukrainy „Pro osnovy sotsial'noyi zakhyshchenosti osib z invalidnistyu v Ukraini" # 875-12 vid 12 bereznya 1991 r. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/875-12>.
4. Postanova KМУ «Pro zatverdzhennya Polozhennya pro individual'nu prohramu reabilitatsiyi invalida» vid 23.05.2007 r. # 757. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-2007-p>
5. *Ofitsynyy sayt Derzhavnoyi sluzhby zaynyatosti Ukrainy*. (2018). Retrieved from: <http://www.dcz.gov.ua>
6. *Pro stanovyshe lyudey z invalidnistyu v Ukraini*. (n.d.). Natsional'na dopovid'. Ofitsynyy sayt Minsotspolityky Retrieved from: mlsp.gov.ua
7. *Pidsumkovyy zvit „Modeli pidtrymky zaynyatosti ta suprovodu na robochomu misti dlya lyudey z invalidnistyu v krayinakh Yevropeys'koho Soyuzu” za Spil'noyu Prohramoyu PROON, YuNISEF, VOOZ, MOP „Spryannya intehratsiyi politytsi ta posluham dlya lyudey z invalidnistyu v Ukraini”*. (2016). Retrieved from: <http://www.>
http://ud.org.ua/images/pdf/Final_Report_on_the_models_of_job_support_and_coaching_Ukr_fin.pdf
8. *Informatsiyna dovidka pro osnovni sotsial'no-ekonomichni pokaznyky diyal'nosti pidpryyemstv, orhanizatsiy hromads'kykh orhanizatsiy invalidiv, shcho otrymaly dozvil na pravo korystuvannya pil'hamy z opodatкування*. (n.d.). Retrieved from: <http://www.msp.gov.ua>; <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-planu-dijalnosti-ministerstva-socialnoi>
9. *Natsional'na dopovid' „Pro stanovyshe invalidiv v Ukraini”*. (2008). Kyiv, 211.
10. Gryshova, I. Yu., Shestakovs'ka, T. L. (2017). Instytutsiyni rehulyatory sotsial'no-ekonomichnoho zabezpechennya osib z invalidnistyu na rynku medychnykh posluh Ukrainy. *Ekonomichnyy analiz*, 27 (3), 242-248.
11. Gryshova, I. Yu., Shestakovs'ka, T. L. (2017). Infrastrukturne zabezpechennya potreb invalidiv na rynku medychnykh posluh Ukrainy. *Ekonomichnyy analiz*, 27(4), 321-330.

Стаття надійшла до редакції – 11.10.2018 р., прийнята до друку – 20.10.2018 р.